

OKUMA VE YAZMA ÇALIŞMALARINDA ŞİİR ETKİNLİKLERİNDEN NASIL YARARLANILABİLİR?

İbrahim KIBRIS *

ÖZET

Bu çalışmada, örneklerle şiir okumanın yazılı ve anlatım becerilerinin geliştirilmesinde nasıl etkili olabileceği üzerinde durulacaktır. Türkçe dersi; Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji Bilgisi gibi dersler gibi bilgi bilgi dersi değil, bir ifade ve beceri dersidir. Okuma, yazma, dinleme ve konuşma etkinliklerini içine okul yıllarında türlü yöntemlerle geliştirilmelidir. Dilini eksiksiz ve kusursuz kullanan bir öğrenci, bütün derslerinde başarılı olacağı gibi, duygu ve düşüncelerini rahat aktarabilmenin verdiği ruhsal hazı da yaşayacaktır. Bu becerilerin gelişmesinde şiir okuma etkinliklerinin de önemli bir payı olacaktır. İyi bilinmelidir ki, beceriler amaca yönelik alıştırmalarla kalıcı duruma dönüşür. Son yıllarda bu gerçeğin farkına varılmış ve konu Milli Eğitim Bakanlığı'nın yeniden yazmış olduğu Türkçe 1-5 ve 6-8 Türkçe Programlarında yerini almıştır.

Anahtar sözcükler: Yazılı anlatım becerisi, Konuşma becerisi, Şiir, Şiir okuma

HOW TO BENEFIT FROM POETRY ACTIVITIES IN READING AND WRITING STUDIES ?

ABSTRACT

This study examines how poetry influences writing and expression skills through case studies. Courses such as Turkish, Social Sciences, Natural Sciences and Technology are not knowledge-based, instead they depend on skills and expressions including reading, writing, listening and speaking activities. These must be developed through various methods in order to be used as an educational tool for improving school success in other courses. A student who uses language well becomes successful in all classes and at the same time lives the psychological satisfaction of communicating easily. Poetry-reading activities occupy a very important place in the improvement of these skills. It should be known that skills are internalized and become permanent through exercises for that aim. In recent years, this has been realized and the topic has been included in Turkish classes programmes of 1-5 and 6-8 grades, which were rewritten by the Turkish Ministry of Education.

Keywords: Writing skills, Speaking skills, Poetry, Poetry reading

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

1. GİRİŞ

Türkçe dersi; Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji Bilgisi gibi dersler gibi bilgi bilgi dersi değil, bir ifade ve beceri dersidir (Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 1996: 63). Okuma, yazma, dinleme ve konuşma etkinliklerini içine alan bu beceriler, öteki derslerdeki başarı düzeyinin yükseltilmesinde bir araç olmak üzere okul yıllarında türlü yöntemlerle geliştirilmeye çalışılır. Dilini eksiksiz ve kusursuz kullanan bir öğrenci, bütün derslerinde başarılı olacağı gibi, duygu ve düşüncelerini rahat aktarabilmenin verdiği ruhsal hazzı da yaşayacaktır (MEB, 1996: 63). Ancak bu becerilerin gelişmesinde şiir okuma etkinliklerinin payı nedir? Bu etkinlikler bu becerilerin geliştirilmesinde ne denli etkili olabilir? Bu çalışmada belirtilen sorulara yanıt verilmeye çalışılacaktır.

Şiir; duyguların en az sözcükle, en güzel ve etkili biçimde yazıya dökülmesidir” diye klasik bir tanım yapılabilir. Ancak şiir, her zaman için bir ders kitabı metninden ya da bir düşünce yazısı metninden farklıdır. Sabahattin Eyüboğlu’nun da bir yazısında vurguladığı gibi (Eyüboğlu,1961:44) şiirin kendine özgü bir söylemi vardır. Sözcükler seçilip kullanılır, onların ses ve anlam değerleri, çağrışım gücü, duygu yükü göz önünde bulundurulur. Bağdaştırma yoluyla sözcükler yan yana getirilir ve çok farklı biçimde tamlamalar, takımlar oluşturulur. Bağdaştırma; bir anlatımda, birden fazla sözcüğün yan yana gelerek yeni ad ve sıfat tamlamaları oluşturmasıdır.

Bağdaştırmalar her zaman günlük hayattaki gibi olmaz, bazen de alışılmışın ötesinde çok farklı biçimdeki sözcüklerin yan yana gelmesiyle de oluşur. Örneğin kırmızı bir kuş alışılmış bağdaştırmadır. Oysa soluk sözcüğünü tanımlayan şu sözcük grubu alışılmamış bağdaştırmadır: Kırmızı bir kuştur soluğum (Cemal Süreya’dan aktaran Özdemir, 2000: 202).

İşte bu türlü bağdaştırmalar sanatlı bağdaştırmalardır. Kişi üzerindeki etkisi çok daha farklıdır. Yarattığı çağrışımlar çok daha zengindir. Bu nedenle düz bir benzetmeye göre çok daha etkili, duygudur. Örneğin “Durgun Sakarya/aç gözlü Sakarya, “Mavi gökyüzü, solgun yüzlü gökyüzü.

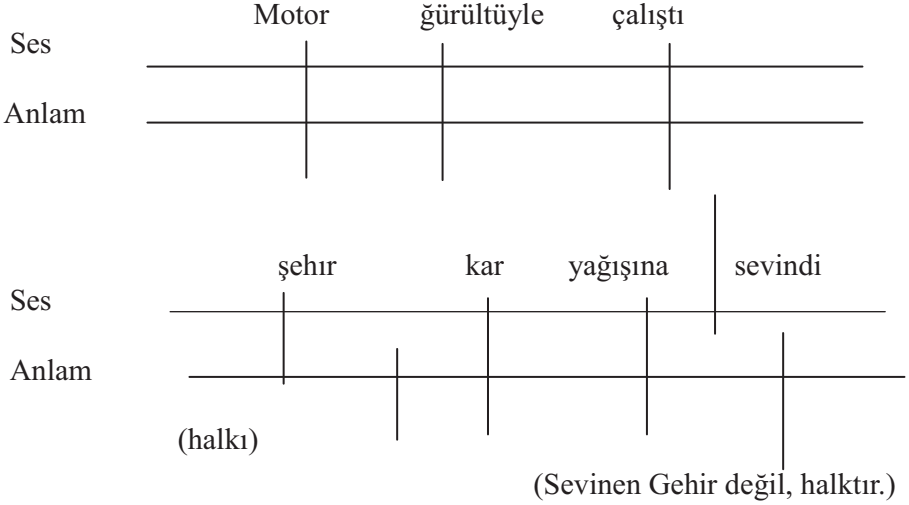
Bir şiirde düz ve öyküleyici anlatım okuyucu üzerinde beklenen etkiyi göstermez. Özellikle didaktik-öğretici şiirler böyledir. Oysa şairler dış dünyayı mantıksal bir düzen içinde, akıl yoluyla değil, duygu gözüyle anlatırlar. Bu nedenle dış dünyadan görmeye, işitmeye, tatmaya, koklamaya, dokunmaya yönelik algıladıklarını yeniden biçimlendirip farklı bir biçimde sunarlar.

Örneğin; Anne sözcüğü Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde şöyle tanımlanır: 1. Çocuğunu dünyaya getiren kadın, ana, valide. 2. Yavrusu olan dişi hayvan. (Türk Dil Kurumu, 2005: 103). Oysa şiirsel bir metinde ya da düzyazı bir denemede Anne sözcüğü şöyle tanımlanabilir: Anne; “Ne güzel yavrumuz var deyip eşinin üzerine titreyen bir kadındır;”, “Yavrusunun kaç damla sütle doyduğunu sayan, bir de üşürse deyip yavrusuna giydireceği çorapları koynuna sokup insan sıcaklığıyla ısıtmaktır annelik”, “Koşulsuz ve karşılıksız seven, ve her gece ‘Bana evlat acısı gösterme Ya rabbim!’ diyebilmektir annelik.”

Görüldüğü gibi, özellikle şiirlerde sözcükler genellikle sözlük anlamlarının dışında, yan anlamlarıyla, deyim ve değişme ifade eden mecaz anlamlarıyla kullanılır. Sözcükler yan yana kullanılırken; ses değerlerinin yanında, çağrışımsal ve duygusal anlamlarıyla birlikte dikkate alınır. Oluşturulan bağdaştırmalarda bu çağrışımlardan da yararlanır. Şair bu yolla, bir bakıma okuyucunun kafasında anlattıklarıyla ilgili yeni görüntüler kurmaya ve oluşturmaya çalışır.

Belirtilmeye çalışıldığı gibi şiir; dış dünyanın gerçekliğini okuyucusuna duyuları aracılığıyla tanıtmaya, duyurmaya çalışır. Kullandığı dilin imgesel boyutlu olması da bu nedenledir. Yine aynı durum için şu örnekleri inceleyelim:

6 Aşağıdaki cümleleri bu açıdan inceleyelim:

Bahar geliyor, ağaçlar gelin gibi süsleniyorlardı. İmgesel anlatım/dil var mı?

Görüldüğü gibi, imgesel bir dil kullanımında, sözcüğün sözlüksel anlamının anlam çerçevesi zorlanıyor, sözcüğün gerçek anlamının dışına çıkılarak anlamı genişletilip derinleştirilmeye çalışılıyor. Kısacası imgesel bir dil kullanımında sözcüğün belirtme, gösterme ve adlandırma işlevine duygu ve düşünceleri devindirici, yeni duygu ve düşünceleri çağrıştıran bir boyut daha eklenmektedir (İnce, 1985: 13).

3. KONUŞMA BECERİSİ VE ŞİİR ETKİNLİKLERİ

Türkçenin temel becerilerinden biri de konuşmadır. Konuşma; duygu ve düşüncelerin sözlü olarak, konuşma organlarının kullanılması yoluyla dile getirilmesidir. Ancak “Konuşma” kavramı yalnızca fiziksel organların kullanılmasıyla oluşan bir edim değildir. Bu kavramla kastedilen; anadilini doğru kullanma, belirttiği anlama uygun olarak duygu, tonlama ve vurgularına uygun biçimde, eksiksiz ve doğru olarak seslendirmedir.

Dil; başlangıçta aile içinde, kendiliğinden, edinim yoluyla kazanılan bir iletişim yeteneğidir. Ancak çocuğun, ailesinden ve yakın çevresinden edindiği bu yeteneği okul yıllarından başlanarak eğitim yoluyla geliştirilmezse, belli bir düzeyden öteye geçmeyecektir. Okullarda okutulan Türkçe derslerinin en başta gelen hedefi bu yeteneklerin geliştirilmesidir. Peki, bu hedef nasıl gerçekleşecek?

Bu becerilerin gelişmesi için Türkçe dersi yeterli değildir. Hele, günümüz Türkçe programında yer alan tematik parçaların seçilmesi esasına dayanan yöntemle bu hiç olanaklı değildir. Çünkü öğretmenlerin, ya da Türkçe kitabı yazarlarının kendi beğenilerine göre seçecekleri parçalar programda belirtilen temalara uygun değildir.

Bu durumda, anadilyle ilgili becerilerin geliştirilmesi daha çok ders dışı okuma yazma, dinleme ve konuşma etkinlikleriyle olacaktır. Biraz önce de değinildiği gibi, Türkçe bir beceri ve ifade dersidir. Becerilerde kitaplardan okuyarak, birinin bize anlatması yoluyla ya da tematik ve didaktik Hayat Bilgisi ve ansiklopedik metinlerle öğretilemez. Öncelikle becerilerin göstererek ve yaptırarak kazandırılacağı unutulmamalıdır. Daha sonra da başlangıçta pek yerleşmemiş, istenildiği ölçüde davranışa dönüşmemiş bu beceriler sık sık uygulamalar yoluyla tekrarlanmalı, böylece kalıcılığı sağlanmalıdır. Kısacası öğrenciler bu

becerileri ne kadar çok yapmak zorunda bırakılırsa bu beceriler o kadar kolay yerleşecek ve davranışa dönüşeceklerdir.

Şimdi de güzel şiir okumanın ne olduğuna değinelim:

Şiir okuma; şiirin yansıtmak istediği duyguyu yaşayarak, dinleyenlerde de aynı duyguları uyandırmak amacıyla yapılan okumadır. Güzel şiir okuma okunan şiirin dinleyenlerce daha çok sevilmesini sağlar. Üstelik de güzel okunan bir şiir hem okuyan hem de dinleyen üzerinde daha etkili olur. Okuyan kişi, onu yalnızca seslendirmekle ya da işitsel anlamda duymakla kalmaz, adeta ruhuyla okur ve duyar. Bu durumda da ondan daha çok haz alır. Böylece şiir okuyan kişinin hem okuma hem de buna bağlı olarak konuşma yoluyla duygu ve düşüncelerini ifade edebilme yeteneği gelişecektir. Çünkü okuduğu şiirlerdeki anlatım olanakları kalıp olarak o kişinin dil varlığı içine farkında olmadan yerleşecek ve yeri geldiğinde de açığa çıkacaktır. Kısacası “Şiir öğretilmez, öğrenilir.” Diyenlerin kastettikleri gibi, okunan şiirler yoluyla güzel ve etkili anlatımın olanakları da kendiliğinden kazanılacaktır.

Türkçe dersiyle ilgili programların hepsinde gerek yazılı anlatımda gerekse sözlü anlatımda şiir okuma çalışmalarının önemine değinilmiştir. Şiir okuma yoluyla okuma bu yeteneklerin nasıl katkıda bulunulacağı, şiirden oluşan parçalarının nasıl işleneceği her programda farklı boyutlarda da olda yerini almıştır. Özellikle “Düzeylelerine uygun şiirleri anlamına uygun biçimde okur.” Sözü her sınıfın kazanımları arasında yer almaktadır. Ancak her şeyin programlarda yazması sorunu çözümüyor. Bu konuda özellikle öğretmenlerin üzerine düşeni yapmaları, öğrencilerine daha ilk sınıflardan başlayarak şiiri sevdirmeleri gerekiyor.

A. DERS PROGRAMLARINDA ŞİİR ETKİNLİKLERİ

Bildiğiniz gibi, Türkçe programı 1-5. sınıflarda 2004 yılında, 6-8. sınıflarda da 2005 yılında değişti. Geçmiş programlara baktığımızda, 1957 tarihli ortaokul ve lise programlarında güzel şiir okumanın öğrencilere kazandıracaklarıyla ilgili şunlar yer almaktadır:¹

- a. Şiirlerin duygu, düşünce ve ritim-uyum değerlerini sezdirmek,
- b. Bu değerlere göre şiirin okunmasını sağlamak,
- c. Topluluk karşısında öğrencilerin heyecanlarını denetim altına almalarına yardımcı olmak, toplum karşısında konuşmayla ilgili onlara özgüven kazandırmak,
- d. Sanat değeri taşıyan yazılarla çocuğun ana dili sevgisini güçlendirmek,
- e. Çocuklardaki söyleyiş yanlışlarını gidermek,
- f. Çocuğun sözcük dağarcığını geliştirmek,
- g. Estetik nitelikli metinlerin akılda kalmasını sağlamak.

Şiir etkinlikleri için belirli gün ve haftalar, ulusak bayramlar çok önemli fırsatlardır. Bu günlerde gerek bireysel gerekse toplu olarak öğrencilere düzeylerine uygun, nitelikli şiirler okutmak çok yararlı olacaktır. Örneğin 10 Kasım, Öğretmenler Günü vb belirli günleri bu amaçla çok rahat kullanabilirsiniz. Uzun ve önemli şiirleri söyleyişte kusursuz olan, ses tonu uygun olan öğrencilere okutabilirsiniz. Ancak daha çok öğrenci görevlendirebilmek için söz korusu oluşturup toplu okumalar yaptırabilirsiniz. Atatürk'ün belli yönünü işleyen şiirleri ya da öğretmenliği belli yönlerden işleyen şiirleri alıp bir senaryo bütünlüğü içinde harmanlayabilir, onlardan bir oratoryo oluşturabilirsiniz. Kızlardan ve erkeklerden oluşan koro, toplu koro ve bireysel olmak üzere, şiirleri uygun yerlerinden bölerek tiyatral bir

¹ Ortaokul Programı, 1957: 81, Lise Programı, 1957.: 21.

ortamda, belli ölçüde dramatize ederek okutabilirsiniz. Bireysel olarak güzel ve rahat okuyamayan bir öğrenci toplu olarak çok daha rahat okuyacak ve bu tür etkinliklere bireysel değil olduğu gibi, katılmaktan çekinmeyecektir. Bu nedenle şiir etkinlikleri yalnızca bireysel değil daha çok toplu okuma biçiminde olmalıdır. Böylece hem daha fazla öğrenci görev almış olacak hem de yapılan çalışmalara karşı öğrenci ilgileri daha canlı tutulacaktır.

Şiir okunurken, kim olursa olsun, dahası yaşlı biri bile çocukluğundan kalma ezbere bir şiir okurken, dilini ölçünlü (standart) biçimde kullanmaya özen gösterir. Çünkü şiir bir tür kalıp sözler bütünüdür. Her okuyan kişi, şiirin hiçbir sözcüğünü değiştirmeden, en güzel biçimde okumaya çalışır. İşte her insandaki bu doğal tutum, şiir etkinliklerinde öğretmenlerin işini kolaylaştırır. Ancak burada tek sorun, içinde öğrencinin kendisinden bir şeyler bulabileceği, nitelikli şiirlerle karşılaşmış ve karşılaşmadıklarıdır. Bunun için de önce sınıf öğretmenlerine sonra da Türkçe ve Edebiyat öğretmenlerine çok önemli görevler düşmektedir.

Ölçsüz ve uyaksız şiirler doğal konuşmaya daha yakın, daha yatkın şiirlerdir. Bu nedenle özellikle diksiyonun geliştirilmesi ve doğal tonlama ve vurgular için bu tür şiirler daha uygundur. Ancak bu tür şiirler bu açıdan iyi seçilmiş olmalıdır. Bir kerelik okuyuşla yorumlanmaya kalkışılmamalı, birkaç kere okunduktan, içindeki duygular belli ölçüde çözümlendikten sonra okuma çalışmaları yapılmalıdır. Örneğin çocuklar için Fazıl Hüsni Dağlarca'nın çocuk şiirleri bu özellikleri taşır. Gençler için de, ikinci yeni ozanlarının (Ece Ayhan, Edip Cansever, İlhan Berk, Cemal Süreya) şiirleri aynı özellikleri taşır.

Bir şiiri öğrencilere okumaları için verirken, şiirin içeriğiyle okuyacak öğrencinin cinsiyeti arasında da bağ kurmak gerekir. Özellikle ergenlik başından itibaren erkeklere daha erkeksi duyguların dile getirildiği, kızlara da duyguların daha yoğun olarak dile getirildiği şiirleri okutmada yarar vardır.

Şiir okumayla ilgili olarak yeni 1-5 Türkçe programında özellikle koro biçiminde yapılacak çalışmalara dikkat çekilmiş ve bu çalışmaların aşağıdaki biçimde yapılması önerilmiştir (MEB, 2004: 267). Örnek şiirler bölümünde yer alan şiirlerden bir düzenleme yapıp-öğretmenlerle ilgili şiirlerden bir bütün oluşturacak biçimde Öğretmenler Günü'yle ilgili bir şiir korusu oluşturabilirsiniz.

SÖZ KOROSU

Amaç: Sesli okuma ve birlikte çalışma becerisinin geliştirilmesidir.

Uygulama: Bir şiir veya düz yazı bölümlere ayrılarak bir grup öğrenci tarafından birlikte okunur. Öğrenciler gruplara ayrılır. Metin öğretmen tarafından okuyarak metnin anlaşılması sağlanır. Söz korusu dört şekilde yapılır:

1. Hep birlikte okuma: Metnin tamamı, sınıf veya bir grup tarafından okunur.
2. Grup olarak okuma: Metin bölümlere ayrılarak her grup bir bölümü okur.
3. Karşılıklı okuma: Öğrenciler iki gruba ayrılarak metnin belirlenmiş bölümlerinden birini bir grup, diğer bölümlerini de ikinci grup okur.
4. Nakaratlı metinleri okuma: Öğrenciler gruplara ayrılarak her bölümü bir grup veya bütün gruplar birlikte okur.

Metin okunurken şahıs ve varlık kadrosu, karakter özelliklerini yansıtacak şekilde seslendirilir.

Değerlendirme: Öğrencilerin gruptaki uyumuna, vurgu, tonlama ve telaffuzlarına dikkat edilir.

Beşir Göğüş, güzel şiir okumayla ilgili etkinlikleri “Uzokuyuş” diye adlandırır ve şiir okumanın önemini şu cümlelerle belirtir: ² “Şiir okuma, şarkı söyleme gibi uyumlu bir okuma

² Göğüş, 1978: 149.

olduğu için, kekemeliği de önler. Ayrıca ezber yeteneğini, öğrendiklerini bellekte tutma yeteneğini de geliştirir.

Güzel okumak üzere kullanılacak örneklerin seçiminde uzunluk da iyi ayarlanmalı, ezberlenemeyecek denli uzun şiir vb. metinler bu amaçla kullanılmamalıdır. Böyle bir çalışmada şiirlerin içine düzyazı metinler de serpiştirilebilir. Dahası senaryo gereği bölünen parçaların arasına özdeyişler, kısa ve öz anlamlı düzyazı cümleler de eklenir. Sesi gür ve söyleyişi düzgün olan öğrencilere de bu kısımlar okutulabilir. Düzyazı olarak özdeyişlerden, tanınmış kişilerin söylevlerinden seçilmiş paragraflardan ve öğretmenin üreteceği özlü metinlerden yararlanılabilir.

Ayrıca öğrencilere kolay ezberleme yolları da öğretilmelidir. Buna göre:

- Şiiri her gün baştan sona dikkatle okuma,
- Daha sonra ezberden okumaya çalışmak, hatırlanmayan yerlerde bakmak,
- Ezberden okumayı yanlışsız ve eksiksiz duruma gelinceye değin yinelemek.

Ezberleyemeyen öğrencilere dayatmada bulunulmamalı, yüzünden okunarak da şiirin güzel okunacağı belirtilmeli, ancak amacın ezberlemek olduğu unutulmamalıdır. Dahası yılda öğrencilere 10 dolayında şiir vb. düzyazı ezberletilebilir. Böylece öğrencinin ortaöğretim boyunca en az 60 parça ezberlemesi sağlanabilir.

Öğrenciler şiir okuma yoluyla bir takım duyuşsal davranış ve tutumları kazanacakları gibi, topluluk önünde heyecanlarını yenme, denetim altına alma, bir metinde işlenen duyguyu daha iyi duyma ve değerlendirme yeteneği de elde edeceklerdir. Genel olarak bütün öğrenciler ezbere şiir okurken, ya da bir şiiri ezberlemeye çalışırken, anadilini doğru kullanmaya ve seslendirmeye dikkat eder. İşte öğretmenin bu durumdan yararlanmasını bilmesi, bu tür etkinlikleri buna göre düzenlemesi gerekecektir. Örneğin bir kırsal kesim okulundaki öğrencinin, söylenişini bilmediği bir sözcüğü böyle bir çalışma anında onlarca kez, kurallara uygun olarak yinelediği düşünülürse, şiir ezberleme-okuma çalışmasının yararı daha iyi anlaşılabilir. Öğrenci vekâlet, cumhuriyet, demokrasi, meclis, muvaffak olmak, kooperatif, devlet gibi, günlük yaşamında çok fazla cümlede kullanmadığı birçok sözcüğü böyle bir çalışmanın sonunda çok kolay söyleyebilir duruma gelecektir. Ancak öğretmene de, gerek örnek bir okuyucu olarak, gerek öğrencilerinin yanlışlarını düzeltmeyle ilgili olarak üzerine düşeni yapmalıdır.

Önce öğretmenin bu işi severek yapması gerekir. Kişi sevmediği, istemediği bir davranışı, ne denli uğraşsa da başkalarına benimsetemez. Bu nedenle, öğretmenin, şiiri örnek olarak okurken duygulu biçimde okuması gerekir. Böylece uzokuyuşuyla; duyma, tonlama, vurgulama-sözcükleri söyleyişle öğrencilerini özendirilmeli, onları şiir okuma ve ezberleme konusunda yöreklendirmelidir. Ayrıca:

— Ezberlenen yazıların okunması için önemli gün ve haftalarda fırsatlar yaratılmalı, böylece unutulmamaları sağlanmalıdır.

— Öğrencilerden olağanüstü başarılar beklenmemelidir. Ancak iyi ve güzel okuduklarında da kutlanmaları, özendirilmeleri, önce okuyuşundaki iyi ve güzel yanlar belirtilmeli, sonra olumsuzlukları düzeltilmelidir.

— Öğrencileri özendirmek amacıyla sınıfa güzel şiir okuyan başka öğrenciler, öğretmenler, sanatçı vb. kişiler çağrılabilir, sesli ve görüntülü kayıtlardan yararlanılabilir.

— Şiir okuma-ezberleme çalışmasına geçilmeden önce bir çözümleme çalışması yapılmalı, bilinmeyen sözcük ve deyimler kullanıldığı dizeden yola çıkılarak açıklanmalıdır. Ancak bu çözümleme çalışması “Şiir Tahlilleri” dersine dönüştürülmemeli, o şiirdeki duygu

ve iletiyi anlamaya yönelik olmalıdır.

— Şiirin yalnızca ezberlemekle değil, gerektiğinde yüzünden de, bakarak, okunabileceği de öğrencilere belirtilmelidir. Amacın ezberlemek olduğu unutulmamalıdır. Ezberleme güçlüğü çekenler de şiir okumaya karşı bu yolla güdülenebilir.

— Şiir, ses değişimlerinde, el, kol ve yüz hareketlerinde, abartıya yer verilmeden okunmalıdır. Ses ve beden dili şiirin işlediği duyguyla ters düşmemeli, söyleyiş doğal konuşmayla olan uyum içinde ve işlenen duyguları yansıtır nitelikte olmalıdır. Örneğin oğluna kavuşan bir annenin "Oğlum benim, hoş geldin" derken sergilediği doğallığın, şiir okuma sırasında da yansıtılması gerekir. Kısacası lirik bir şiirle, bir koçaklamanın aynı ses tonuyla okunmaması gerektiği öğrencilere örneklendirilerek anlatılmalıdır. Bir Anneler Günü şiirini okurken, kolları kanat gibi kullanmanın, ayakları yere vurmanın ve yersiz bir haykırmanın öğrencileri ne denli gülünç duruma sokacağı unutulmamalıdır.

— Öğrencilerin okuyuş ve söyleyiş yanlışlarıyla alay edilmemeli, bunların gerektiği biçimde, onları kırmadan düzeltilmesi yoluna gidilmelidir.

— Şiir topluluk karşısında okunmadan önce, öğretmen denetiminde sesli olarak gerektiği ölçüde okunmalı, söyleyiş, vurgulama ve tonlama açısından eksiklikler giderilmelidir.

— Şiir ezbere okunduğunda, dinleyenler üzerinde daha etkili olur. Özellikle duygularla davranışların uyuşması daha doğal, daha uyumlu olur. Ancak ezbere okunmadığı zaman da, öğrenci şiire kapanıp kalmamalı, özellikle dize sonlarında gözler dinleyicilere çevrilerek, onlarla iletişim kurulmalı, sayfa çevrilirken şiirin akışının kesilmemesi için gereken özen gösterilmelidir.

— Şiirin, son dizelerinde duygu yoğunluğu eritilmemeli, şiirin bitişi tonlama ve vurgulamayla dinleyenlere hissettirilmelidir. Tıpkı bir müzik parçasının bitişinin son dizelerde de uygun bir ezgiyle vurgulanması gibi, şiir de uygun bir tonlamayla bitirilmelidir. Şiirin bittiği, okuyan öğrencinin sahneyi terk etmesinden değil, şiirin anlamına uygun biçimde bitirishinden anlaşılmalıdır.

— Zaman zaman yapılacak şiir okuma yarışmalarıyla, verilecek ödüllerle öğrencilerin bu konudaki istekleri artırılabilir. Ayrıca türlü kaynaklardan (radyo, teyp-kaset, öğrenci, öğretmen ve ozanlar gibi) yararlanılarak öğrencilerin bu konudaki becerileri geliştirilebilir.

Bunlara ek olarak; öğrencilerin isteklerine göre, gerek öğretici amaçlı gerekse serbest konulu şiir dinletileri yaptırılabilir. Özellikle yetenekli öğrencilere hem sözlü hem de çalgılarla müzik de yaptırılarak, uygun müzikler eşliğinde yaptırılması çok daha etkili olur. Bilgisayar ve yansıtıcılardan da gerek işitsel gerek görsel olarak yararlanılabilir.

4. YAZMA ÇALIŞMALARI; YARATICI YAZMA VE ŞİİR

Güzel şiir okuma, okunan şiirlerdeki imgesel dile dikkat çekmek, öğrencilerle birlikte zaman zaman imgesel anlatımlı uygulamalar yapmak öğrencilerin yazma becerilerinin gelişmesine çok önemli katkılarda bulunur. Dahası son yıllarda yazma çalışmalarında çokça kullanılan bir yöntem olan yaratıcı yazma çalışmaları için de bu tür etkinlikler çok uygundur. Yaratıcı yazma çalışmaları genellikle duygu ve düşüncelerin beyin fırtınası yoluyla açığa çıkarıldığı, kişinin sözsel zekâsını hiçbir baskı altında hissetmeden eyleme geçirildiği, duyguların önce cluster –bir salkım- biçiminde dile getirildiği sonra da o salkımların içlerinin doldurulduğu, daha sonra da sayısal-mantıksal ve sözel zekânın işbirliğiyle metin oluşturması esasına dayanır. Genellikle yazmaya başlamadan önce uygun bir ortam yaratılır, sonra da o uygun ortamdan yola çıkılarak yeni metinler üretilir. İşte şiir burada önemli bir işlev yüklenir. Çünkü şiirler duygu ve düşünceleri dolaylı olarak, uzak-yakın çağrışımlarla dile getiren, az

sözcükle çok şeyin anlatıldığı, sanki birer sıkıştırılmış anlam yumağıdır. Öğrencileri değişik çağrışımlarla yazma etkinliklerinin içine çekmek, böylece onların duygularını daha rahat anlatmalarına yardımcı olmak için, düzeye uygun, şiirsel nitelikleri güçlü olan şiirler çok uygun bir işlev yüklenirler.

Ancak bu tür çalışmalarını yönlendirecek öğretmen, öğrenci düzeyine uygun, imgesel yönden zengin şiirleri seçmesini iyi bilmelidir. Bu şiirlerin içine aldığı anlam evrenini iyi kavramalı, bu evrenin kapılarını öğrencilerine ustaca açabilmelidir. Yoksa, düzeye uygun olmayan, estetik yönü çok güçlü olan bir şiirle, bu şiirin anlam evrenini öğrencileri kavrayamayacağı için hiç de verimli olmayan bir uğraşla öğrencilerini boşu boşuna meşgul de etmiş olabilir. Onların vakitlerinin boşa gitmesine, dahası onların bir başarısızlık yaşamalarına da neden olabilir. Örneğin aşağıdaki şiir böyle bir amaçla çok rahat kullanılabilir.

ANNEME VERDİĞİM SÖZ

Ben güzel olacağım,

.....
.....

Ben iyi olacağım,

.....
.....

Ben doğru olacağım,

.....
.....

(Şiirin tam metni)

(Ben güzel olacağım,
Taşıyacağım hep
Akan suların güzelliğini.

Ben iyi olacağım,
Ellerim açılacak gece gündüz
Bir bitki iyiliğinde.

Ben doğru olacağım,
Gökten düşen taş gibi
Doğru.)

(Fazıl Hüsnü DAĞLARCA Kuş Ayak: 31)

Bu şiirde yer alan bölümlerdeki ilk dizeleri bırakılır ve sonraki iki dize silinir. Altta kalan boşlukların öğrencilerce doldurulması istenebilir. Böylece öğrenci şiir yazma etkinliğinin içine çekilebilir. Ancak böyle bir çalışma yapmadan önce sınıfta şiirler okunup işlenirken, şiirde yer alan imgesel örneklerle dikkat çekilmeli, imgesel örneklerle ilgili olarak, “Siz olsaydınız bu varlığı neye benzetirdiniz?” “Siz olsaydınız bu varlığın yerine neler söyleyebilirdiniz?” gibi sorularla öğrencilerin dikkatleri çekilmelidir. Örneğin bir annenin tanımını, bir çocuğun tanımını, bir öğretmenin tanımını, bunlara şiirlerde bol bol rastlanır. Aynı şiirsel tanım cümlelerini alıp sözlü ya da yazılı olarak “Siz olsaydınız Behçet Necatigil yerine neler söyleyebilirdiniz?” Dağlarca yerine siz olsaydınız bunu nasıl söylerdiniz?” gibi sorularla öğrencilerin imgesel anlatım örnekleri oluşturmaya yarayacak yanlarını devindirebilirsiniz.

Ayrıca, içinde öyküleyici biçimde bazı duyguların dile getirildiği bir şiir sınıfta okunabilir, bilinmeyen sözcük ve deyimleri açıklandıktan sonra “Bu şiirde nelerin dile getirildiğini zihninizde canlandırıp düzyazı ya da şiir olarak anlatınız.” denilerek yazma çalışmaları yaptırılabilir. Böyle bir çalışma için örneğin aşağıdaki şiirler kullanılabilir:

AĞIR MAKİNELİ TÜFEK TÜRKÜSÜ

Kırk başlı ejder gibisin,
Öyle çabuk öyle hızlı.
Varırsın kırk ayak gibi
Soluğun bir ölüm gizli

Tüfek icat oldu mertlik
Bozuldu demiş Koroğlu
Seni görse ne der bilmem
Çakmak çakmak ateş gözlü.

Ne bıçak ulaşır sana,
Ne süngü, ne yumruk, ne taş
Sana bir tüfek neylesin,
Bin tüfek ağızlı.

Hem çok uzaktan vurursun,
Hem dört parmak ara ile,
Bir oturdu mu demetin,
Cehennemsin demir yüzlü.

Geldik ormandan tarladan,
Yurdun göğsü göğsümüzde,
Bir gece olduk hepimiz,
Yaktın, yıldızlı yıldızlı.

Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

ZERDALI AĞACI

Havalar güzel gidiyor
Sen de çiçek açtın erkenden
Küçük zerdali ağacım,
Aklın ermeden.

Bak kurt gibi kalın yapılı
Görmüş geçirmiş ağaçlara
Küçük zerdali ağacım,
Pişman olursun sonra.

Şimdi okşar gibi hafif hafif
Bir gün yerden yere çalar rüzgâr
Küçük zerdali ağacım,
Bakma güzel gitsin havalar.

Sallansın dalların çocuklar gibi
Bakma güneş ısıtsın varsın
Küçük zerdali ağacım,
Sonra donarsın.

Zemheride bahar mı olur
Bakma güneş ısıtsın varsın
Küçük zerdali ağacım
Sonra donarsın.

Cahit KÜLEBİ

Aşağıdaki dizelerde olduğu gibi, bazı kavramlarla ilgili öğrencilere gerek düzyazı gerekse şiir biçiminde dolaylı-imgesel anlatım içeren tanımlamalar yaptırılabilir. Yapılan tanımlamalardaki özgünlüğe dikkat çekilir, öğrencilerin, öykünmeye (taklit) kaçmadan, yalın ve basit de olsa, kendi sözcük ve cümleleriyle yaptığı özgün tanımlamalardan uygun ve özgün olanları seçilir, sahiplerine pekiştireç verilip özendirilir.

(...)

Dünyanın bütün çiçeklerini diyorum,
Ben köy öğretmeniyim, bir bahçıvanım,
Ben bir bahçe suluyorum, gönlümden,
Kimse bilmez, kimse anlamaz dilimden,
Ne güller fişkirir çilelerimden,
Kandır, hayattır, emektir benim güllerim,
Korkmadım, korkmuyorum ölümden,
Siz çiçek getirin yalnız, çiçek getirin.

Ceyhan Atuf KANSU/Dünyanın Bütün Çiçekleri

MEMLEKET İSTERİM

Memleket isterim
Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı olsun;
Kuşların çiçeklerin diyarı olsun.

Memleket isterim
Ne başta dert ne gönülde hasret olsun;
Kardeş kavgasına bir nihayet olsun.

Memleket isterim
Ne zengin fakir, ne sen ben farkı olsun;
Kış günü herkesin evi barkı olsun.

Memleket isterim
Yaşamak, sevmek gibi gönülden olsun;
Olursa bir şikâyet ölümden olsun.

Cahit Sıtkı TARANCI

İçinde, bir okuldaki öğrencilerin ders bitimlerinde sınıftan dışarı çıkışları betimlenen şu dizelerde olduğu gibi, içinde çocukların anlatıldığı durumlarla ilgili düzyazı ya da şiir denemeleri yaptırılabilir:

(...)
Biz ilkokulda okurken
Zil çalınca mısır gibi patlardık
Niçin patlardık bilmem
Niye sığmazdık koridora
Öğretmenim
Ali YÜCE

Öğrencilere uygulama yaptırırken, onların duygularını devindirecek konuları seçmekte yarar vardır. Sözgelim;“Annelik”in ne olduğunu şiirsel bir dille betimleyen şu dizelere benzer birkaç örnek verilir ve daha sonra öğrencilerden benzer metinler üretmeleri istenebilir:

Gece uyurken
Yavrusunun kirpiklerinin
Kıpır kıpır ettiğini duyabilmektir
Annelik

Kokusu sinmiştir diye
Yavrusunun giysilerini,
Rüzgârlı dağ koyaklarında
Reçine solur gibi
İçine boşaltırcasına koklamaktır
Annelik

(...)

Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allahım bu çizgili yüz?
Ya gözer altındaki mor halkalar?
Neden böyle düşman görünürsünüz
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?

Cahit Sıtkı TARANCI/Otuzbeş Yaş

Örneğin, aşağıdaki şiire benzer, çocukların dünyalarında yer alan varlıkların anlatıldığı şiir örneklerinden yola çıkılarak, “Siz de çok sevdiğiniz bir varlığı; örneğin kuşunuzu, kedinizi-anlatan bir şiir ya da kompozisyon yazınız.” Gibi çalışmalar yaptırılabilir:

RAHATI KAÇAN AĞAÇ

Tanıdığım bir ağaç var
Etlik bağlarına yakın
Saadetin adını bile duymamış
Tanrının işine bakın

Geceyi gündüzü biliyor
Dört mevsimi, rüzgârı, karı
Ay ışığına bayılıyor
Ama kötülemiyor karanlığı

Ona bir kitap vereceğim
Rahatını kaçırmak için
Bir öğrene görsün aşkı
Ağacı o vakit seyredin.
Melih Cevdet ANDAY

Daha ileriki sınıflarda, örneğin ilköğretim 7., 8. sınıflarda daha soyut duyguların işlendiği duygusal yoğunluğu daha fazla olan şiirlerle benzer çalışmalar yaptırılabilir. Ancak unutulmamalıdır ki yaş ve sınıf düzeyi özenle gözetilmesi gerekir. Bazı şiirler çok güzel, duygulu olabilir, ancak düzey üstü olduğunda iyi sonuçlar vermeyebilir. Bunun aksi de olabilir. Çok düzey altı bir şiir de ileriki yaşta bulunanların bu işten sıkılmalarına yol açabilir.

Bununla ilgili olarak aşağıdaki örnekler göz önüne alınabilir:

(...)

Büyük bir şiir yazmak istiyorum
Patlayan bir fırtınanın ardından
Kayalardan fıskıran hayat
Gibi büyümlü ve vahşi
Ömrüm, bana bağışla bu şiiri
İsmail UYAROĞLU/ Ömrüm, Bana Bağışla Bu Şiiri

HİKÂYE

Senin dudakların pembe
Ellerin beyaz,
Al tut ellerimi bebek
Tut biraz!

Benim doğduğum köylerde
Ceviz ağaçları yoktu,
Ben bu yüzden serinliğe hasretim
Okşa biraz!

Benim doğduğum köylerde
Buğday tarlaları yoktu,
Dağıt saçlarımı bebek
Savur biraz!

Benim doğduğum köyleri
Akşamları eşkıyalar basardı.
Ben bu yüzden yalnızlığı hiç sevmem
Konuş biraz!

Benim doğduğum köylerde
Şimal rüzgârları esedi.
Hep bu yüzden dudaklarım çatlaktır
Öp biraz!

Sen Türkiye gibi aydınlık ve güzelsin!
Benim doğduğum köyler de güzeldi
Sen de anlat doğduğun yerleri,
Anlat biraz

(Cahit KÜLEBİ)

Yukarıdaki dizeler duyguların değişik biçimde, soyut imgelerle dile getirildiği dizelerdir. Bu türden dizelerin bulunduğu şiirlerden hangi yaşlarda ve sınıflarda söz edileceği, örnekler okunması gerektiği iyi bilinmelidir. Çocuğun, gidereke de ergenin somut ve soyut düşünmeyle ilgili gelişim basamaklarının da iyi bilinmesi gerekir.

Ayrıca, öğrencilere estetik anlamda şiir okuma sevdinirilir, güzel bir şiirde dile getirilen duyguları yaşama, bunları duyma işi sevdinirilir, öğrencilerin hem kendi kendilerine hem de toplu olarak şiir okumaları bir alışkanlık hâline getirilirse, güzel anlatımla ilgili birçok kalıp konuşma diline kendiliğinden yerleşecektir. Daha sonra da hiç farkında olmadan, gerek yazarken gerek konuşurken, önce o kalıpları kullanacak sonra da yine farkında olmadan kendisi bu türden güzel benzetmeler, güzel bağdaştırmalar içeren tamlama, deyim ve cümleleri rahatlıkla oluşturabilecektir.

SONUÇ

Özetle denilebilir ki becerilerin geliştirilmesi ancak ilgili etkinliklerin sık sık yinelenmesiyle olasıdır. Bu işin nasıl yapılacağını anlatan kitapları okuyup orada bırakmakla beceriler gelişmez. Unutmayalım ki hiç kimse yüzmeyi kitaplardan öğrenmemiştir. Yüzme ancak uygun derinlikteki sulara alıştırma yapılarak öğrenilir. Öğrencilerin anadiliyle ilgili becerilerinin geliştirilmesinde de aynı ilkedden yola çıkıp sık sık uygulamalar yapılmalı, bu konuda ortaya çıkan fırsatlar iyi değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

AKSAN, Doğan. Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Ankara, Engin Yayınları: 1995.

_____, Dil, Şu Büyülü Düzen, Ankara Bilgi Yayınları: 1996 (b).

_____, Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri, Ankara, Bilgi Yayınevi: 2004.

ARİF, Ahmet. Hasretinden Prangalar Eskittim, İstanbul Cem Yayınevi: 1997.

AKYOL, Hayati, Türkçe Öğretimi, Kök Yayıncılık, Ankara: 2006.

- DAĞLARCA, Fazıl Hüsnü: Kuş Ayak-Açıl Susam Açıl, Doğan Kitapçılık, İstanbul:1999.
- DURUKAFA, Gönül. "Cluster Metodu-Yaratıcı Kompozisyon", Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 3, s. 84-114, Ankara: 1992.
- GÖĞÜŞ, Beşir: Türkçe ve Yazın Eğitimi, Kendi Yayını, Ankara 1976.
- İNCE, Özdemir. Şiir ve Gerçeklik, İstanbul, Broy Yayınları: 1985.
- KIBRIS, İbrahim, Çocuk Edebiyatı, Tekağaç Eylül Yayıncılık, Ankara: 2007.
- KIBRIS, İbrahim, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Anı Yayıncılık, Ankara: 2007.
- Millî Eğitim Bakanlığı: Türkçe Öğretim Programı Kılavuzu, 1-5. Sınıflar, Millî Eğitim Basımevi, Ankara: 2004.
- _____: İlköğretim Türkçe Dersi, 6, 7, 8. Sınıflar, Öğretim Programı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara: 2005.
- _____: Ortaokul Programı, 1957, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1957
- _____: Lise Programı, 1981, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1981.
- _____: İlköğretim 1-5 Müfredat Programı Programı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1996.
- Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük, İstanbul, Ansiklopedik Yayıncılık: 1982